

Удовиченко 1968: Удовиченко, Г.М. Словосполучення в сучасній українській літературній мові: монографія [Текст] / Г.М.Удовиченко. – К.: Наук. думка, 1968. – 288 с.

Федоренко 2004: Федоренко, О.І. Лексична сполучуваність компонентів сталих дієслівно-субстантивних виразів типу *to give a smile, to have a look, to make a suggestion* у сучасній англійській мові : автореф. канд. філол. наук. – Львів: Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2004. – 22 с. (спеціальність 10.02.04 – германські мови).

Филичева 1969: Филичева, Н.И. О словосочетаниях в современном немецком языке [Текст] / Н.И. Филичева. – М.: Высшая шк., 1969. – 205 с.

Ярцева 1955: Ярцева, В.Н. Предложение и словосочетание [Текст] / В.Н. Ярцева // Вопросы грамматического строя. – М.: Изд-во АН СССР, 1955. – С. 436–451.

Автор статті, проаналізував традиційний підхід к определению словосочетания как языковой единицы, излагаєт собственный взгляд на эту проблему. В статье предлагается авторское определение словосочетания как особенной синтаксической единицы-конструкции, которое основывается на установленных дифференциальных признаках этой языковой единицы.

Ключевые слова: словосочетание, структурная схема словосочетания, непредикативная конструкция, подчинительная связь, ситуация.

The author of an article, having analysed the traditional approach to a word-combination definition as language unit, states own opinion at this problem. In article author's definition of a word-combination as especial syntactic unit-design which is based on the established differential signs of this language unit is offered.

Keywords: word-combination, structural diagram of word-combination, non-predicative design, subordinative connection, situation.

Надійшла до редакції 30 серпня 2010 року.

Оксана Боговик

ББК Б 74=81.1

УДК 81'1

СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНА КАТЕГОРІЯ ВАЛЕНТНОСТІ ПРЕДИКАТІВ ЗНАННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ, УКРАЇНСЬКІЙ ТА РОСІЙСЬКІЙ МОВАХ

У статті простежено необхідність наукового осмислення організації речення з предикатами знання. Зроблена спроба встановлення їхньої валентності та дослідження предикатів поля знання в порівняльному аспекті: в англійській, українській та російській мовах.

Ключові слова: валентність, категорія валентності, предикат, предикати знання, семантико-синтаксичний аналіз.

Актуальною проблемою сучасного мовознавства є вивчення граматичної категорії валентності. Значний внесок у дослідження валентності у своїх працях в різний час зробили В.Г. Адмоні, Й.Ф. Андерш, І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська, А.П. Загнітко, Г.О. Золотова, Н.Л. Іваницька, М.Д. Степанова та ін. Увага науковців до цього питання пояснюється тим, що основний виразник структури пропозиції – це предикат, який «містить у собі макет майбутнього речення і програмує набір позицій для семантичних наповнювачів» [Леута 1998: 25]. Валентність предиката визначають як властивість «прогнозувати кількість аргументів, їхню якість, відношення між ними і детермінувати форму їх вираження» [Загнітко 1996: 190]. Завданням сучасного мовознавства є дослідження категорії семантико-синтаксичної валентності на рівні теоретичної морфології та синтаксису, оскільки вона стосується фундаментальних питань сучасної граматики.

Конститутивну роль у формуванні речення відіграє предикат, що визначає кількісний склад та якісний характер непридикатних компонентів. Цю властивість предиката визначають як його валентність (у мовознавстві «валентність» розуміють як сполучуваність одиниць певної мови). С.Д. Кацнельсон окреслював завдання предиката в реченні, як здатність відкривати «місця» для своїх предикандумів, «тим самим визначаючи репертуар семантико-граматичних функцій, збагачуючись якими, субстанційні значення отримують доступ до цих «місць»» [Кацнельсон 1972: 201].

У дослідженнях теорії валентності виокремлюють три етапи: 1) сприйняття проблеми валентності мовних одиниць як загальнотеоретичної; 2) класифікація предикатів, причому не лише дієслівних; 3) вивчення проблем валентності на матеріалі конкретних мов. Предикат є носієм активної валентності, адже він визначає кількість і специфіку іменинкових компонентів як носіїв пасивної валентності та особливості семантико-синтаксичних відношень, що передаються ними.

Валентність, як лінгвістичний термін, уперше був введений Л. Теньєром, який він запозичив із хімії, і швидко набув широкого розповсюдження. Науковець розуміє валентність передовсім як здатність дієслова сполучатися з певною кількістю актантів – діючих членів – та сиркоактантів – обставинних членів речення – при побудові висловлювання. Дієслівний присудок як структурний центр речення визначає кількість необхідних актантів. До них Л. Теньєр відносить підмет та різні типи додатків, обставин та іменникову частину присудка. Мовознавець виділяє трьох учасників ситуації відповідно до виконуваної функції: *prime actant* («перший актант»), *second actant* («другий актант»), *tiers actant* («третій актант»). Л. Теньєр визначав «першого учасника» як такого, хто здійснює дію; «другий учасник» – той, хто відчуває на собі дію; «третій учасник» – той компонент, якому адресовано певний процес [Теньєр 1988: 265]. Значення предиката в семантичній структурі визначаємо в його внутрішніх і зовнішніх характеристиках. Саме предикат визначає кількість і якість субстанційних синтаксем, які Л. Теньєр визначає як *актанти*, С.Д. Кацнельсон називає *предикандумами*, Ч. Філлмор – *глибинними відмінками*, І.Р. Вихованець – *аргументами*. У вітчизняному мовознавстві валентність розуміють, як загальну здатність слів до сполучуваності, на основі чого будуються словосполучення та речення. Проблема валентності тісно пов'язана з проблемою сполучуваності. Передумовою сполучуваності є валентність, а між валентністю і сполучуваністю існують відношення потенції до реалізації. Поняття сполучуваності ширше за поняття валентності. «Сполучуваність – це поєднання за певним синтаксичним зв'язком будь-яких повнозначних слів» [Кочерган 1980: 28].

Поняття валентності співвідносять з поняттям дистрибуції як лінгвістичного явища. Валентність розуміють як здатність дієслова визначати необхідний структурно-семантичний мінімум речення, тобто вона є лише частиною всіх можливих оточень і розглядається як селективно-зумовлений підклас дистрибуції дієслова загалом. М.Д. Степанова пропонує розрізняти внутрішню та зовнішню валентність. Під внутрішньою вона розуміє сукупність закономірностей поєднання елементів, які складають слово. Внутрішня валентність реалізується в готових одиницях, які використовує мовець. Зовнішня валентність є вільною сполучуваністю одиниць і притаманна кожному слову [Степанова 1973]. А.П. Загнітко вважає, що валентність предиката розмежовує речення на семантично елементарні та неелементарні [Загнітко 2001].

В.Б. Касевич дає таке визначення: «Валентність – це внутрішня здатність слова вступати у ті чи ті поєднання. Обов'язкова валентність – це «вимога» слова вживати разом з ним якесь інше слово, інакше даний фрагмент тексту буде синтаксично неповним, еліптичним, збитковим» [Касевич 1988: 96]. Наприклад, слово *знати* має обов'язкову валентність на слова *сенса, правило, причину*. Слово *правило* у свою чергу володіє обов'язковою валентністю на слова *вивчене, почуте, написане* та под. І.Р. Вихованець зазначає: «Семантико-синтаксична валентність предиката (ознакового слова) означає здатність його сполучатися з іншими (як правило, неознаковими) словами, мати певне число відкритих позицій, які можуть або повинні заповнюватися одиницями відповідної семантичної природи» [Вихованець 1992: 41]. А.П. Загнітко вважає, що «валентність дієслова виступає тим механізмом, який розкриває особливості витворення реченневих структур, напрямки їх модифікації, тенденції впливу на ці процеси позамовних факторів» [Загнітко 1990].

Мовній дійсності більш відповідає семантико-синтаксична категорія валентності, адже саме з нею пов'язують семантично передбачувану сполучуваність дієслова з іменниковими компонентами (назвами конкретних предметів). Семантична структура речення залежить від дієслівного предиката. Семантична якість предиката впливає на кількість субстанційних синтаксем, які може вмещувати елементарне просте речення. Розрізняють лівобічну і правобічну валентність дієслова-предиката. Лівобічна валентність репрезентується суб'єктом, який зазвичай знаходиться перед дієсловом. Правобічні іменникові синтаксеми визначають об'єктну, адресатну, інструментальну, локативну синтаксеми. А.П. Загнітко вважає, що наявність правобічної синтаксеми залежить від валентності дієслова. Науковець диференціював одно-, дво-, три-, чотири-, п'яти-, шести-, семивалентні дієслова [Загнітко 1996].

І.Р. Вихованець зауважує, що «сутність предикатного слова відбивають дієслова як головні носії валентності в реченні» [Вихованець 1992: 41]. Мовознавець зазначає, що в сучасній українській мові семантично елементарне речення включає до свого складу шестивалентні – одновалентні предикати. Це означає, що максимальна кількість іменників в елементарному реченні не може виходити поза межі шести компонентів, а мінімальна кількість не може бути нульовою. Розглянемо семантико-синтаксичну структуру елементарних речень, зумовлену валентністю предикатів, яку пропонує І.Р. Вихованець. В українській мові дієслово може керувати шістьма власне-іменниками. Лінгвіст визначає таку сполучуваність, як «межа предикатної сполучуваності з іменниками в елементарних реченнях» [Вихованець 1992: 41]. Шестивалентні предикати – непоширене явище в українській мові. Дієслівний шестивалентний предикат передбачає сполучення з іменниковими синтаксемами у функціях суб'єкта дії, об'єкта дії, адресата дії, засобу дії, вихідного пункту руху і кінцевого пункту руху. І.Р. Вихованець зазначає, що непоширеним явищем є також речення з п'ятивалентними предикатами. Такі речення мають включати п'ять іменникових синтаксем із зазначенням діяча, предмета, на який спрямовано дію, адресата дії, вихідного пункту руху і кінцевого пункту руху. Такі предикати вступають у змістовий зв'язок із трьома лексичними класами іменників. Семантико-синтаксична функція діяча і адресата дії виражається назвами істот (переважно людей); функція об'єкта, на який спрямовано дію, – назвами неістот або істот; функція вихідного пункту руху і кінцевого пункту руху – назвами просторових понять. Чотиривалентні предикати включають чотири іменникових синтаксеми: особа, яка виконує дію; засіб за

допомогою якого здійснюється дія; вихідний і кінцевий пункти. Середня спроможність сполучуваності дієслова – керування трьома іменниками (діяч, знаряддя і предмет, на які спрямовується дія). Поширеними є двовалентні предикати, які називають різні стани, процеси чи дії. Одновалентні предикати позначають стан людини або предмета, їх якісні характеристики тощо [Вихованець 1992].

Робота є компаративною, присвячена визначенню валентності предикатів знання в англійській, українській та російській мовах. Актуальність дослідження полягає в необхідності наукового осмислення організації речення із предикатами знання, спробі встановлення їхньої валентності та дослідження предикатів поля знання у порівняльному аспекті: в англійській, українській та російській мовах. При дослідженні у зіставному аспекті слід брати до уваги різницю між формальною та семантичною валентністю. Щодо формальної валентності неможливо передбачити валентність того самого дієслова в одній з порівнюваних мов, спираючись на його валентність в іншій мові. Семантична ж валентність є універсальною, адже в мовах різного ступеня спорідненості те саме дієслово має однакову семантику.

Метою нашого дослідження є визначення семантико-синтаксичної валентності предикатів знання в англійській, українській та російській мовах. Для досягнення мети необхідно розв'язати такі завдання: 1) виокремити речення з предикатами знання в порівнювальних мовах для подальшого аналізу; 2) визначити семантичну валентність зазначених предикатів.

Багатий семантичний клас у мовах, що порівнюються, становлять дієслова знання. Вони позначають результати розумової, чуттєвої та вольової діяльності людини чи придбання знань у процесі такої діяльності. В нашій роботі спробуємо визначити валентність предикатів знання в англійській, українській та російській мовах. Дієслова знання диференціюють на групи, ядерні значення яких збігаються з відповідними значеннями дієслова *знати* (в українській мові), *знать* (в російській мові), *know* (в англійській мові): «мати знання в якійсь області», «мати уявлення про пережиті почуття», «володіти відомостями, які були повідомлені кимось», «бути знайомим з кимось, чимось» (мати, зберігати в пам'яті уяву про когось, щось). Дієслово *знати* може вживатися в усіх цих значеннях, тобто воно є нейтральним до опозицій за названими значеннями [Васильєв 1981].

Як зазначалося раніше, у структурі мови розрізняють лівобічну і правобічну валентність. Лівобічна позиція керованого дієслова стосується явища взаємозв'язку підмета і присудка як головних членів двоскладного простого речення. Лівобічні синтаксеми виражаються власне-іменниками (у позиції підмета), які позначають активного носія дії, учасника процесу чи носія стану: «*Every child knows that two and two make four*» («Кожна дитина знає, що два помножити на два – чотири») [Hornby 1981]; «*A я й сам знаю. Оно ворона на сніг капнула...*» [Наталія Тубальцева 2007]; *Монахи* о травах разных *знали* много [Юрій Фёдоров 1992]. Реалізація значень часу не пов'язана з репрезентацією валентних гнізд дієслова, кількістю учасників дії, процесу чи стану [Масицька 1995: 5]. Наявність об'єктної синтаксеми у лівобічній позиції властива всім дієсловом сучасних української та російської мов. Виняток становлять дієслова з нульовою валентністю, у яких лівобічна суб'єктна валентність є лексично не вираженою. Кожній мові, що порівнюється, притаманне явище лівобічної валентності. Для української та російської мов таке вираження є таким, що часто трапляється, для англійської – норма зумовлена правилом прямого порядку слів у розповідному реченні: Subject + Object. Т.Є. Масицька зауважує, що «дієслова з нульовою валентністю генетично споріднені з одновалентними дієсловами» [Масицька 1995: 8]. Ці предикати зазвичай позначають стани природи і не вимагають валентного поєднання з іменником: *Вечорило. Сіріло. Дощило*. У деяких предикатах з нульовою валентністю суб'єкт дії міститься в основі дієслова: морозить – мороз. Предикати знання не відносяться до згаданої групи дієслів і не розглядаються як нуль-валентні в жодній з порівнювальних мов.

На периферії дієслів абсолютивної семантики перебувають одновалентні предикати знання, що позначають: 1) мовленнєво-мисленнєву діяльність: *мислити, повідомляти, інформувати*; 2) психічну діяльність: *бачити, сприймати, уловлювати, чути*; 3) володіння: *володіти*. Дієслова стану, що належать до периферійних розрядів дієслів абсолютивної семантики, можуть бути одновалентні (ліва валентність): За те, що я покійного неправильно *поінформував*? [Віктор Савченко 2004]; *Я думаю* – так Европе будет спокойнее [Юрій Фёдоров 1992].

Правобічна валентність двовалентних предикатів знання репрезентується об'єктною позицією субстанційних синтаксем. Об'єктна синтаксема позначає людину або предмет і поєднується з певними лексико-семантичними класами дієслів. З-поміж семантичного класу предикатів знання це: 1) *дієслова, які позначають володіння інформацією або відомостями*: Що ми *знаємо* про світ, що ми *знаємо* самі про себе? Нічого [Юрій Мушкетик 1993]; Они *видели*, в каком порядке стоят корабли эскадры, они *знали* и о положении дел в самом городе и крепости [Алексей Новиков-Прибой 1993]; Then he let out a scream of anguish that *resounded* across the desert [Dan Brown 2001] – 'Потім він видав крик болю, що прогрімів у пустелі'; 2) *дієслова, які позначають отримання відомостей*: *Вивідав* (Димитре) усе, що потрібно [Володимир Малик]; Сегодня я *допрашивал* интересного человека ... [Григорий Климов 1970]; If I find Earth, I will *find out* what it is hiding... – 'Якщо я знайду Землю, то дізнаюся, що вона приховує...' [Isaac Asimov 1989]; 3) *дієслова, які позначають володіння знаннями*: Я трохи *знаю* татарської мови [Юрій Мушкетик]; – Ничто не ново под луной, – усмехнулся Максим. – Нужно только *знать* историю [Григорий Климов 1970]; Fache ran a meaty hand across his hair. – And Saunière was *knowledgeable* about this? [Dan Brown 2004] – 'Фаш пригладив волосся м'ясистю рукою. – А Сон'єр знав

толк у цьому, так?»; 4) дієслова із загальним значенням «узнавати, признавати»: Тільки цей голос і упізнав [Юрій Мушкетик]; Отчего вы так дрожите, Марк? Отчего я не узнаю вашего лица? [Анастасия Вербицкая 1993]; Although she *recognized* her boss's voice, in fifteen years she had never been awoken by him [Dan Brown 2004] – ‘Вона впізнала голос настоятеля. За всі п’ятнадцять років служби він ще жодного разу не будив її’; 5) дієслова із загальним значенням «вчити»: Добрі діти в нас, Володимире, все робила, як ти велів, були в них наставники, вчили їх їздити на коні, володіти мечем... [Семен Скляренко 1991]; Ты, мракобес, не мешай мне *учить* тригонометрию, – звучало из соседней комнаты [Григорий Климов 1970]; We don't know how long we will be out in space and eventually I must *learn* to eat Isolate food [Isaac Asimov 1989] – ‘Ми не знаємо, як довго будемо у космосі, і я повинна навчитися їсти їжу ізолянтів’; 6) дієслова із значенням «опановувати, вивчати»: Канцеляристи – люди освічені, майже всі вивчали науки в колегіях, деякі навіть за кордоном... [Юрій Мушкетик 1993]; Вспоминаю, что после войны победительно не хотелось *изучать* язык побеждённого [Александр Кутняк 2005]; Philip learnt more of life from him than of mathematics [Somerset Maugham 1992] – ‘Філіп більше вчився в нього життю, аніж математиці’; 7) предикати які вживаються на позначення знайомства з кимось або чимось: – Москва, столиця наша, – усміхаючись, відповів Кошовий і *познайомив* новоприбулих із комісаром з’єднання майором Кузнецовим і секретарем партбюро Гірником [Михайло Стельмах 1983]; Оказывается, Жиль де Рэ, некогда горячий поклонник и самый близкий человек к святой Жанне д-Арк, в частной жизни поставил себе задачей *познать* метафизику зла [Григорий Климов 1970]; I confess that when first I *made acquaintance* with Charles Strickland I never for a moment discerned that there was in him anything out of the ordinary [Somerset Maugham 1977] – ‘Коли я познайомився із Чарлзом Стріклендом, мені, правда кажучи, і в голову не прийшло, що він якась незвичайна людина’. Об’єктна синтаксема при двовалентних дієсловах уживається в знахідному, орудному, давальному відмінках в українській мові; в винительном, творительном, дательном падежах в російській та за допомогою прийменників to, by, with або порядку слів в англійській мові. Користуючись наведеними прикладами, робимо висновок, що в кожній з порівнювальних мов фіксуюються двовалентні предикати знання.

Тривалентні дієслова вимагають таких правобічних субстанційних компонентів, як: об’єктна синтаксема, інструментальна або адресатна синтаксеми. Ці синтаксичні значення відповідно виражають знахідний, давальний і орудний відмінки в українській мові, винительний, творительний, дательний падежі в російській, за допомогою прийменників to, by, with або порядку слів в англійській мові. Тривалентними виступають предикати, які у своїй семантичній структурі мають лексичне значення «давання» і відносяться до предикатів, що позначають: 1) *передавання відомостей*: Мілюков серед стін Державної Думи голосно *повідомив* світ про зраду, стежка якої йде до царського двору, чим натякнув на царицю німецького походження [Зосим Дончук 1969]; Куданов по сводкам коротко *інформировав* собравшихся о положении на фронтах [Михаил Шолохов 1991]; Have you *informed* them of your intended *departure*? [Hornby 1981] – ‘Ти повідомив їх про від’їзд, який ти запланував?’; 2) *предикати які позначають передавання знань*: Януш *навчив* Мар’яну одної правди [Докія Гуменна 1964]; Доброхоты старались *обучить* меня курению, однако мой руководящий друг и тут встал стеной на пути порока [Александр Кутняк 2005]; He *was taught* latin and mathematics by his uncle who knew neither, and French and the piano by his aunt [Somerset Maugham 1992] – ‘Латині та математиці його навчав дядько, який не знав ні того, ні іншого; французькій і музиці – тітка’.

Валентнісні характеристики дієслівних предикатів є найважливішими у формуванні структури речення, оскільки ними програмується макет майбутнього речення як з кількісного, так і з якісного погляду. Таким чином, двовалентні предикати знання становлять семантично неоднорідну групу. Чільне місце з-поміж зазначених двомісних предикатів посідають ті, до яких належать дієслова зі значенням розумової, мовленнєвої діяльності, дієслова, що позначають *володіння інформацією або відомостями; отримання відомостей; володіння знаннями; із загальним значенням «узнавати, признавати»; «опановувати, вивчати»; «вчити»; на позначення знайомства з кимось або чимось*. До тривалентних предикатів знання відносяться ті, які вживаються для позначення *передавання відомостей або знань*.

Виокремлення та валентний аналіз предикатів знання, які не ввійшли до цієї статті, становить перспективу подальших досліджень у цьому напрямі функціональної граматики.

Література

- Васильев 1981: Васильев, Л.М. Семантика русского глагола [Текст] / Л.М. Васильев. – М. : Высшая шк., 1981. – 184 с. – 10 000 экз.
- Вихованець 1992: Вихованець, І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови [Текст] / І.Р. Вихованець. – Київ : Наук.думка, 1992. – 224с. – ISBN 5-12-002283-9
- Загнітко 1990: Загнітко, А.П. Структура та ієрархія валентних значень дієслова [Текст] / Анатолій Панасович Загнітко. – К.: НМК ВО, 1990. – 64 с.
- Загнітко 1996: Загнітко, А.П. Теоретична граматика української мови. Морфологія: Монографія [Текст] / Анатолій Панасович Загнітко. – Донецьк: ДонДУ, 1996. – 437 с. – Бібліогр.: с. 383-420. – 2000 пр.

Загнітко 2001: Загнітко, А. П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис: Монографія [Текст] / Анатолій Панасович Загнітко. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с. – Бібліогр.: с.553-613. – 500 пр. – ISBN 966-7277-90-9

Касевич 1988: Касевич, В.Б. Семантика. Синтаксис. Морфологія [Текст] / В.Б. Касевич. – М.: Наука, 1988. – 308 с. – ISBN 5-02-016451-1

Кацнельсон 1972: Кацнельсон, С.Д. Типологія мови і речеве мислення [Текст] / С.Д. Кацнельсон. – Л.: «Наука», Ленінгр. отд-ние, 1972 – 216 с. – ISBN 5-02-01-0976-2

Кочерган 1980: Кочерган, М.П. Слово і контекст [Текст] / М.П. Кочерган. – Львів: Вища шк., 1980. – 184 с. – 2 000 пр.

Леута 1998: Леута, О.І. Валентнісно-інтенційні характеристики як основа сполучуваності дієслів у складі синтаксичних структур [Текст] / О.І. Леута // Проблеми граматики і лексикології української мови. – К.: НПУ ім. Драгоманова. – 1998. – С. 25–31.

Масицька 1995: Масицька, Т.Є. Семантико-синтаксична валентність дієслова [Текст]: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. – К., 1995. – 16 с.

Степанова 1973: Степанова, М.Д. Теория валентности и валентный анализ (на материале немецкого языка) [Текст] / М.Д. Степанова. – М.: Моск. гос. пед. ин-т иностр. яз. им. Мориса Тореза, 1973. – 110 с. – 2 000 экз.

Теньер 1988: Теньер, Л. Основы структурного синтаксиса [Текст] / Люсьен Теньер. – М.: Прогресс, 1988. – 656 с. – Библиогр.: с. 623-627. – 3750 экз.

Hornby 1981: Hornby, A.S., Cowie, A.P. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English [у 2-х томах]. – Oxford: Oxford University Press; М.: Русский язык, 1981.

Джерела

Вербицкая 1993: Вербицкая, А. Ключи счастья. Роман-дайджест. В 2-х т. [Текст] – Т. 2. – СПб.: Изд-во Северо-Запад, 1993. – 512 с.

Гуменна 1964: Гуменна, Д. Скарга майбутньому: [роман] [Текст] / Докія Гуменна. – Нью-Йорк: Об'єднання Українських Письменників «СЛОВО», 1964. – 325 с.

Дончук 1969: Дончук, З. Утрачений ранок: [роман] [Текст] / Зосим Дончук. – Філадельфі, 1969. – 516 с.

Климов 1970: Климов, Г.П. Князь мира сего: [роман] [Текст] / Григорий Петрович Климов. – Нью-Йорк: «Россия», 1970. – 318 с.

Кутняк 2005: Кутняк, А.И. Золотая канитель воспоминаний [Текст] / А.И. Кутняк. – Д.: ІМА прес, 2005. – 352 с.

Малик 2002: Малик, В.К. Таємний посол [Текст] / Володимир Малик. – К.: Дніпро, 2002. – 395 с.

Мушкетик 1993: Мушкетик, Ю.М. Гетьманський скарб [Текст] / Юрій Михайлович Мушкетик. – К.: «Спалах» ЛТД, 1993. – 430 с.

Новиков-Прибой 1993: Новиков-Прибой, А.С. Цусима: [роман] [Текст] / А.С. Новиков-Прибой. Кн.1,2. – М.: «Чарли», 1993. – 800 с.

Савченко 2004: Савченко, В.В. Монолог над безоднею. З того світу – інкогніто: [фантастичні романи] [Текст] / В.В. Савченко. – Д.: «Дніпрокнига», 2004. – 351 с.

Склярєнко 1991: Склярєнко, С.Д. Володимир [Текст] / Семен Дмитрович Склярєнко. – К.: Веселка, 1991. – 539 с.

Стельмах 1983: Стельмах, М.П. Велика рідня: [роман-хроніка] [Текст] / Михайло Панасович Стельмах [у 7 т.]. Т. 3. – К.: Дніпро, 1983. – 670 с.

Тубальцева 2007: Тубальцева, Н.П. Самарська сага ХХ століття. Оповідання [Текст] / Н.П. Тубальцева. – Дніпропетровськ: ВАТ «Дніпрокнига», 2007. – 396 с.

Федоров 1992: Федоров, Ю.И. Поручает Россия: [роман] [Текст] / Юрий Иванович Федоров. – М.: Траст, 1992. – 319 с.

Шолохов 1991: Шолохов, М. А. Тихий Дон: [роман в 4 кн.] [Текст] / Михаил Александрович Шолохов. – М.: Худож. лит., 1991. – 605 с. – (Сочинения: в 4 кн. / М. Шолохов; кн. 1-2).

Asimov 1989: Asimov, I. Foundation and Earth [Text] / I. Asimov. – London: Grafton Books, 1989. – 510 p.

Brown 2001: Brown Dan. Angels and Demons [Text] / D. Brown. – London: Corgi Books, 2001. – 620 p.

Brown 2004: Dan Brown. The Da Vinci Code [Text] / D. Brown. – New York: Doubleday, 2004. – 467 p.: ill., col. maps

Maugham 1977: Maugham S. The Moon and Sixpence [Text] / Somerset Maugham. – New York: Arno Press, 1977. – 314 p.

Maugham 1992: Maugham S. Of Human Bondage [Text] / Somerset Maugham. – New York: Penguin Books, 1992. – 610 p.

В статье исследуется необходимость научного осмысления организации предложения с предикатами знания. Сделана попытка установления их валентности и исследования предикатов поля знания в сравнительном аспекте: в английском, украинском и русском языках.

Ключевые слова: валентность, категория валентности, предикат, предикаты знания, семантико-синтаксический анализ.

In this article it is investigated the necessity of science based comprehension of sentence structures with knowledge predicates. An attempt made at their valency establishment and at the study of the field of knowledge predicates comparatively in the English, Ukrainian and Russian languages.

Keywords: valency, valency category, predicate, knowledge predicates, semantic and syntactical analysis.

Надійшла до редакції 9 вересня 2010 року.

Надія Вітрук

ББК 81.411.1-222

УДК 811.161.2'367.332.2

РІЗНОВИДИ ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

У статті охарактеризовано наявні у сучасній українській літературній мові різновиди номінативних синтаксичних конструкцій, їх формальні й семантичні особливості та принципи класифікації, застосовані українськими та російськими вченими.

Ключові слова: номінативні (називні) речення, сфера репрезентації, різновиди номінативних речень.

Дослідженню номінативних синтаксичних конструкцій у лінгвістиці присвячено чимало праць та статей, у яких учені висвітлювали свої погляди щодо утворення, походження, розвитку й місця зазначеного типу граматичних утворень у системі простого речення, їх структури та семантики, комунікативної ролі та стилістичного спрямування тощо. Крім того, сучасні українські синтаксисти, зокрема М. Скаб, з'ясували функціональну специфіку номінативних речень, які утворюють й водночас представляють окрему функціональну мовну сферу репрезентації, що „була єдиним об'єктом мовознавчих досліджень” [Скаб 2002: 21] майже до початку ХХ ст. Однак, навіть таке багатоаспектне вивчення не допомогло остаточно вирішити й досі проблемні питання, пов'язані з виокремленням функціональних різновидів номінативних речень та визначенням основних принципів їх класифікації. Тому в цій статті ми спробуємо з'ясувати описані у мовознавстві структурно-семантичні різновиди односкладних речень репрезентації, в також виявити їх формальні особливості та специфіку функціонування.

При розмежуванні односкладних номінативних речень на певні різновиди синтаксисти враховували: 1) морфологічне вираження головного члена речення, 2) характер висловлення, 3) комунікативну спрямованість речення (розповідні, запитальні, спонукальні), 4) емоційну забарвленість (окличні й неокличні), 5) інтонацію, 6) структуру (поширена / непоширена, розчленована / нерозчленована (П. Лекант)), 7) змістове наповнення конструкції (семантика речення), 8) функції – описові, вказівні, спонукальні, а також комунікативні та стилістичні тощо, 9) синтагматичні й парадигматичні відносини (Н. Шведова), і навіть поділяли 10) залежно від комунікативної ситуації: описово-розповідні монологічні та номінативні речення у діалогічному експресивному мовленні (Л. Кадомцева), 11) за наявністю / відсутністю в них “граматичної особи” (В. Горяний), 12) за функціями в процесі висловлення думки, яка відбиває враження, отримані в окремих актах пізнання – відображення дійсності (Б. Ардентов), 13) за ступенем виявлення / реалізації диференційних ознак – ядерні, напівпериферійні та периферійні (І. Сушинська) тощо. Спираючись на той чи той критерій, найпоширенішими функціональними типами речень репрезентації вважають – буттєві, вказівні, оцінні (емоційно-оцінні), власне-називні, спонукально-бажальні, номінативний теми, номінативний уявлення та субстантивні якісно-оцінні.

Буттєві речення (екзистенціальні, за функцією – описові) – це перший і один з найпоширеніших типів номінативних конструкцій, зафіксований у працях українських (Л. Біятенко [Біятенко 1958: 7–8], Л. Булаховський [Булаховський 1951: 69–70], П. Дудик [Дудик 1999: 141–142], А. Загнітко [Загнітко 2001: 209], Л. Кадомцева [Кадомцева 1985: 22–23], М. Каранська [Каранська 1995: 126], Б. Кулик [Кулик 1965: 107], Н. Москаленко [Москаленко 1965: 25], І. Слинько [Слинько 1994: 243–245], І. Сушинська [Сушинська 2000: 15], Н. Федотова [Федотова 1962: 22–26] та ін.) й російських синтаксистів (Б. Ардентов [Ардентов 1969: 100–101], В. Бабайцева [Бабайцева 2004: 324–338], Н. Валгіна [Валгіна 1991: 184–185], С. Вяткіна [Вяткіна 2009: 124], О. Гвоздев [Гвоздев 2009: 98–99], В. Каразіна [Каразіна 2007: 237], П. Лекант [Лекант 1986: 104], К. Мишина [Мишина 1968: 130–131], М. Пешковський [Пешковський 1934: 337], О. Попов [Попов 1968: 323],